

Din Öğretiminde Kültürel Aidiyet ve Sorumluluk Bilinci Kazanma Amacına Erişim Düzeyi Ölçeği: Geçerlik Güvenilirlik Çalışması

Attainment Level Scale for Goal to Get the Cultural Belonging and Responsibility Awareness in the Religious Teaching: A Study of Validity and Reliability

Yasin YİĞİT

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı, Zara İsmet Yılmaz İmam Hatip Ortaokulu

Religious Culture and Ethics Teacher, Ministry of National Education, Zara Ismet Yılmaz Imam Hatip Secondary School Sivas, Turkey

yasnyigit@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-3254-5350

Hüseyin Kasım KOCA

Doktora Öğrencisi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Eğitimi Bilim Dalı

PhD Student, Cumhuriyet University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy and Religious Sciences, Department of Religious Education Sivas, Turkey

huseyinkkoca@hotmail.com

Orcid ID: 0000-0002-6732-7871

DOI: 10.34085/buifd.634777

Öz

İmam hatip okullarında yapılan din öğretiminde İslâm kültürünü kazanma amacı benimsenirken diğer okul türlerinde ise daha çok İslâm kültürünü tanıtmaya amaçlanmaktadır. Bu çalışmada din öğretiminde kültürel aidiyet ve sorumluluk bilinci kazanma amacına erişim düzeyini ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmek amaçlanmıştır. Çalışmanın örneklem grubu 2019-2020 eğitim öğretim yılında Sivas ilinde bulunan Anadolu imam hatip liselerinde öğrenim gören 11. ve 12. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Açıklayıcı faktör analizi ve güvenilirlik analizi için 366, doğrulayıcı faktör analizi için 457 öğrenciye ulaşılmıştır. Analiz sonucunda 26 madde ve 4 faktörden oluşan bir yapı ortaya çıkmıştır. Ölçeğin toplamda açıkladığı varyans %48.208'dir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı ise 0.90'dır. Çalışma sonucunda ortaya çıkan modelin uyum indeksleri $\chi^2/sd=2.861$, RMSEA=.061, RMR=.053, SRMR=.045, GFI=.880, AGFI=.856, CFI=.910, TLI=.900, IFI=.910 şeklindedir. Bu sonuçlar din öğretiminde kültürel aidiyet ve sorumluluk bilinci kazanma amacına erişim düzeyini belirlemede geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Ölçek Geliştirmek, Kültür, Kültürel Aidiyet, Kültürel Sorumluluk

Abstract

While the aim of winning the Muslim culture is adopted in religious education that made in imam hatip schools, in other school types, more like the aim is to introduce Islamic culture. In this study, it is aimed to develop a valid and reliable measurement tool that measures the level of access to the aim of gaining cultural belonging and responsibility awareness in religious education. The sample group of the study consists of 11th and 12th grade students educating in Anatolian imam hatip high schools in Sivas in the 2019-2020 academic year. It was reached to 366 students for exploratory factor analysis and reliability analysis, 457 students for confirmatory factor analysis. In a result of the analysis, a structure consisting of

26 items and 4 factors has emerged. The total variance explained by the scale is %48.208. Cronbach's alpha internal consistency coefficient of the scale is 0.90. In the result of study, the fit indices of model obtained are $\chi^2/sd=2.861$, $RMSEA=.061$, $RMR=.053$, $SRMR=.045$, $GFI=.880$, $AGFI=.856$, $CFI=.910$, $TLI=.900$, $IFI=.910$. These results show that it is a valid and reliable measurement tool in determining the level of access to the aim of gaining cultural belonging and responsibility awareness in religious education.

Keywords: Religious Education, Scale Development, Culture, Cultural Belonging, Cultural Responsibility

Giriş

Kültür, bir toplumun tarihî süreç içerisinde kazandığı bütün maddî ve manevî değerlerin, üretilen fikir ve sanat eserlerinin ve bunlardan doğan değer yargılarının bütünü olarak tanımlanabilir.¹ Daha genel bir ifadeyle kültür, toplumun ortak ürünü ve toplumsal yapıyı oluşturan değerleri olarak düşünülebilir.² Öte yandan kültür, bir toplumu diğerlerinden ayıran geçmiş kuşaklardan gelecek kuşaklara aktarılan bir miras, yeni nesillerin atalarından devralarak başka kültürlerin bozucu etkilerinden korumak zorunda oldukları bir emanet ve muasır medeniyetlerin seviyesine ulaşabilmeleri için olumsuz unsurları ayıklayıp bertaraf ederek, olumlu özelliklerle donatılarak geliştirilmesine ihtiyaç duyulan bir gerçeklik olarak görülebilir.

Günümüzde insan ve toplum üzerinde yapılan araştırmaların gün geçtikçe niceliksel olarak arttığı görülmektedir. Bunun sebebi, toplumsal yaşamda sürekli değişimlerin ve buna bağlı olarak problemlerin ortaya çıkmasıdır.³ Bu problemlerin bir kısmı bireysel olarak değerlendirilebileceği gibi büyük bir kısmı da toplumsal olarak değerlendirilebilmektedir. Dolayısıyla toplum olarak el ele vererek sosyal sorunları birlik beraberlikten doğan güçle bertaraf etmek her toplum için önemli bir gereksinimdir. Bu birlik ve beraberliğin sağlanmasında toplumda kültürel aidiyet ve sorumluluk bilincinin yaygınlaşmasının önemli bir rolü bulunmaktadır.

Kültürel aidiyet bilinci, bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürünü tanıması ve benimsemesini, yani kişinin toplumda öteden beri var olan millî ya da manevî değerlerle ilgili farkındalık kazanmasını ve bu değerleri içselleştirilmesini ifade eden bir kavram olarak tanımlanabilir. Kültürel sorumluluk bilinci ise bireyin içinde yaşadığı toplumun kültüründe var olan olumsuz unsurların ayıklanarak yok edilmesi ve olumlularını koruması; kültürün gerek bilimsel ve teknolojik açıdan gerekse de manevî açıdan olumlu özelliklerle donatılarak geliştirilmesi amacıyla sosyal sorumluluk almaya istekli olmasını, yani toplumsal ilerleme için azimle çalışan şuurlu bir kişi olmasını ifade eden bir kavram şeklinde tanımlanabilir.

Günümüz toplumlarının en temel gereksinimlerinden birisinin çağın şartlarına uyum sağlanabilmesi için muhtaç olunan yenilik ve değişimler olduğu söylenebilir. Bu değişim sayesinde yeni şartlara uyum sağlayabilen toplumsal yapı, ilerleme gösterir ve yeni yetişen nesillere uygun sosyal bir zemin sunabilir. Fakat bu değişim sonucunda toplumun temel değerlerinin zarar görmesi gelişme veya ilerleme olarak değil, ancak yozlaşma veya yabancılaşma olarak değerlendirilebilir. Nitekim yozlaşma ve yabancılaşmanın toplumlar için büyük tehlike barındırdığı bilinen bir gerçekliktir.

Çağımızda yaşanan hızlı sosyokültürel değişimle birlikte insanların hayattaki ihtiyaçlarının, ilişkilerinin ve birbirlerinden beklentilerinin de değişime uğradığı aşikardır. Bu durum

¹ Hüseyin Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 102-103.

² Hüsnü Erkan - Canan Erkan, *Kültür Politikamızda Yeni Boyutlar* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), 3-4.

³ Murat Tuncer v.dğr., "Sosyal Araştırmalardaki Ölçek Bulgularına Örneklem Etkisinin Araştırılması". *Electronic Journal of Education Sciences* 6 / 11 (Nisan 2017): 2.

karşısında yetişen yeni neslin çağın gereklerine göre kendisini uyarlaması gerekmektedir. Bu değişim toplumsal bir uyum altında olursa gelişme ve ilerlemeyi beraberinde getirecektir. Aksi halde değişime direnen toplumlar arasında kuşak çatışması ve kargaşa ortaya çıkması muhtemel olduğu gibi ölçsüz bir değişim sonucunda özüne yabancılaşan bireylerin yaygınlaştığı toplumlarda da büyük bir kaosun baş göstermesi kaçınılmaz olabilir.

Toplumsal hayatımızın birçok alanında gerçekleşen değişimlerin son zamanlarda insanın başını döndürecek hızda yaşanması, sosyal yapının en önemli unsurlarından olan kültür üzerinde derinliğine düşünmemizi zorunlu kılmaktadır.⁴ Zira kültür, millî ya da manevî yönleriyle topluma rengini veren ve insanlara toplumsal aidiyet duygusu kazandıran, bu duygu sayesinde birbiri ile kenetlenen; yardımlaşma, barış, huzur ve güvenin hakim olduğu bir sosyal yapının şekillenmesine önayak olan bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Her insan, biyolojik doğumuyla beraber kendisini bir kültürün içinde bulmakta, daha sonra başta ailesi olmak üzere çevresinden doğrudan ya da dolaylı bir şekilde kültürel değerleri öğrenmeye başlamaktadır.⁵ İnsanlar paylaşmayı, davranış geliştirmeyi, duygu ve düşüncelerini ifade etmeyi içinde yaşadıkları kültürün uygun gördüğü biçimde kazanırlar.⁶ İnsanların toplumdaki öğrendiği her değer kültürün bir ögesidir.⁷ Toplumun bir parçası olmak için bu değerlerin bireyler tarafından öğrenilmesi, özümsemesi ve hayata geçirilmesi gerekmektedir.

İnsan, hem değişimi isteyen hem de ürettiği bu değişimlerden etkilenen bir varlıktır.⁸ Bu yönüyle her şeyin sürekli değişmeye uğradığı günümüzde kültürel değerler de bu değişimlerden payına düşeni almaktadır. Kültürel değişim iki yönüyle ele alınabilir. Bunlardan birincisi kültürel gelişmedir ki bu toplumsal yapı için faydalı bir süreç olarak görülebilir. Diğer taraftan kültürel yozlaşma olarak tanımlanan ve kültürün bozulmasını ifade eden durum ise topluma zarar veren ve toplumsal yapıyı olumsuz yönde etkileyen, toplumsal bir çöküş halidir.⁹ Nitekim kültürel yozlaşma nedeniyle nesiller arasında iletişim kanalları kapanabilmekte ve toplumsal birlik ve beraberlik ciddi düzeyde zarar görebilmektedir.

Kültürel yozlaşmanın başta yeni yetişen nesiller olmak üzere toplumun tümünü olumsuz etkilemesinin önüne ancak doğru eğitim politikalarıyla geçilebileceği söylenebilir. Çünkü eğitimin önemli hedeflerinden birisi bireyin toplumsal uyumunu sağlamaktır. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 40. maddesinde eğitimimizin temel amacının kültürel değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı, benimsetici nitelikte eğitim yapmak olduğunun belirtildiği görülmektedir.¹⁰ Dolayısıyla eğitim sürecinde yeni neslin toplumun kültürü hakkında bilgi edinmesi, bu kültürü benimsemesi, yabancı ve bozucu unsurlardan koruması ve geliştirmesi, yani kültürel aidiyet ve sorumluluk bilinci kazanması Türk millî eğitiminin temel amaçlarından biri olarak kabul edilebilir.

Bir toplumda yaşayan bireylerin her birinin kültürel aidiyet ve sorumluluk bilincine sahip olması yani yaşadığı toplumun kültürünü tanıması, benimsemesi, koruması, geliştirmesi, yaşadığı topluma uyum sağlaması ile ülkenin sahip olduğu sosyal refah düzeyi arasında

⁴ Tuncer Baykara, *Türk Kültürü Araştırmaları* (İzmir: Akademi Kitabevi Yayıncılık, 1997), 8.

⁵ Asım Yapıcı, "Çatışmacı Söylemin Dinî Tefekküre Etkisi", *Diyanet İlmî Dergi* 54 / 4 (Aralık 2018): 118.

⁶ Muammer Nurlu - Bahadır Gülden, "Kültür Aktarımı Çerçevesinde Ortaokul Öğrencilerinin Türk ve Yabancı Müziklere Bakışının İncelenmesi". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7 / 1 (Şubat 2017): 10.

⁷ Bozkurt Güvenç, *Kültür ve Eğitim*, (Ankara: Gündoğan Yayınları, 1995), 41.

⁸ Hüseyin Kocasağ - Hakan Karataş, "Yenilikçi Öğretmen Özellikleri: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması", *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi* 4/1 (Ocak 2018): 36.

⁹ Kamil Şahin, "Kültürel Yozlaşmaya Neden Olan Bir Unsur Olarak Televizyon", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1 / 1 (Mart 2011): 244.

¹⁰ MEB, *Millî Eğitim Temel Kanunu* (Ankara: MEB Yayınları, 1973), 5101.

anlamli ilişkiler bulunduğu söylenebilir. Nitekim sosyal bağların koştuğu, bireyselciliğin zirveye ulaştığı, yaşadığı toplumla bütünleşmeyen bireylerin yaygın olarak bulunduğu bir toplumda toplumu öteden beri ayakta tutan sosyal adalet, birlik, beraberlik, yardımlaşma, dayanışma gibi değerlerin zarar görmesi, bundan ötürü sosyal bakımdan huzur ve refahın da azalması kuvvetle muhtemeldir.

Gelecek kuşaklara kültürel aidiyet ve sorumluluk bilinci kazandırmada birçok kurum ve kuruluşun üzerine önemli görevler düşmektedir. Aile başta olmak üzere çeşitli sivil toplum kuruluşlarının da bu bilincin kuşaktan kuşağa taşınması için çalışıp çabalaması toplumsal bir gereksinimdir. Ancak bu konuda en başta Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) sorumlu olduğu düşünülebilir. Çünkü MEB, Türk milli eğitiminin baş aktörü konumundadır. Zira din öğretimi de dahil olmak üzere ülkede yapılan örgün ya da yaygın eğitim faaliyetleri MEB tarafından koordine edilmektedir.

Din, hem kültürü etkileyen, hem de kültürden etkilenen bir gerçekliktir. Nitekim dinin özü kültüre göre değişirse de farklı kültürlerde farklı din anlayışları ortaya çıkabilmektedir. Öte yandan dinî inançların kültürün bilim, sanat, musikî, edebiyat, mimari gibi birçok ögesi üzerinde tesiri bulunabilmektedir. Ayrıca insanların birbirleri ile ilişkileriyle ilgili çeşitli emir ve yasaklar barındırması dolayısıyla dinin toplumsal hayat üzerindeki etkisi de yadsınamayacak kadar büyüktür. Bundan ötürü kültürel aidiyet ve sorumluluk bilinci kazandırma bakımından genel eğitim içerisinde din öğretiminin özel bir yeri ve öneminin bulunduğu söylenebilir.

MEB'e bağılı olarak okullarda din öğretimi yapılan derslerin müfredatları incelendiğinde bu derslerde hızlı sosyokültürel değişime uyum sağlayan, kültürel aidiyet ve sorumluluk bilinci edinen bireylerin yetiştirilmesinin amaçlandığı göze çarpmaktadır.¹¹ Ancak bu amaç okul türlerine göre farklı şekillerde tezahür etmektedir. Temel hedeflerinden biri İslâmî bir kimlik ve kişilik kazandırmak olan imam hatip okullarında İslâm kültürünü tanıyan, benimseyen ve bu kültürün geliştirilmesine katkı sağlayan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmaktayken,¹² diğer öğretim kurumlarında daha çok İslâm dininin kültürün dil, sanat, mimari, örf ve âdetler gibi unsurlar üzerindeki etkisi konusunda farkındalık kazandırma amacı bulunmaktadır.¹³ Ancak ilgili literatür incelendiğinde bu amaçlara din öğretiminde ne düzeyde ulaşıldığını konu edinen müstakil bir çalışma ile karşılaşılmadığı görülmektedir.

Eğitim öğretimde ulaşılması hedeflenen amaçlara erişim düzeyi niteliği gereği dolaylı yollarla ölçülebilmektedir. Kültür gibi çok boyutlu bir kavramın ölçülebilmesi, bireysel ve toplumsal etkileri itibariyle oldukça önem arz etmektedir.¹⁴ Ancak kültürün insan hayatındaki karşılığı zannedildiği gibi net ve sade değildir. Dolayısıyla kültürün bireyin hayatına yansımaları kolay ölçülebilir bir özellik değildir.¹⁵ Bundan ötürü insan hayatındaki kültürün yansımalarını belirlemek oldukça güç olduğu gibi öğretimden beklenen kültürel amaçlara ulaşma düzeyinin saptanması da oldukça zordur. Ancak günümüzde sosyal bilimlerle ilgili yapılan araştırmalarda bu zor görevi icra etmek amacıyla geliştirilen araçlar bulunmaktadır. Bu araçlara ölçek adı verilmektedir.

¹¹ MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programları* (Ankara: MEB Yayınları, 2018), 2-4; MEB, *AİHL Meslek Dersleri Öğretim Programları* (Ankara: MEB Yayınları, 1973), 4-5.

¹² Bk. MEB, *AİHL Meslek Dersleri Öğretim Programları*, 11-12.

¹³ Bk. MEB, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programları*, 8.

¹⁴ Jean Claude Rouchy, "Cultural Identity and Groups of Belonging", *Eastern Group Psychotherapy Society* 26/ 3 (Eylül 2002): 206.

¹⁵ Suat Cebeci, "Milli Kimlik Bağlamında Din - Kültür İlişkisi", *Akademik İncelemeler Dergisi (AİD)* 3/2 (Ağustos 2014): 1.

Ölçek, bir veya daha çok nesnenin tespit edilmek istenen özelliklere sahip oluş düzeyinin ölçülerek sonuçların sayı ya da sembollerle ifade edilmesini sağlayan araçlara denilmektedir.¹⁶ Yani ölçekler, doğrudan gözlemlenemeyen teorik olarak var olduğu bilinen değişkenlerin düzeylerini ortaya çıkarmayı amaçlayan maddelerden oluşan ölçme araçlarıdır.¹⁷ Başka bir ifadeyle ölçekler, soyut olarak varlığı bilinen durumların somut ifadelerle veri haline dönüştürülmesini sağlayan araçlardır.¹⁸ Bu araçlara günümüzde yapılan bilimsel araştırmalarda sıkça başvurulmaktadır. Bu araştırmalarda doğru sonuçlara ulaşılabilmesi için uygulanan yöntemin ve kullanılan araçların özenle seçilmesi gerekmektedir.

Çağımızda geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış olan ölçekler sayesinde sosyal bilimlerin birçok alanındaki veriler en az hata ile ve amaca uygun olarak ölçülebilmektedir.¹⁹ Zira sosyal alandaki bilimsel çalışmaların somut veriler haline dönüştürülmesi ölçek adı verilen araçlarla yapılan ölçmeye dayanmaktadır. İşte bu çalışma sonucunda din öğretiminde kültürel aidiyet ve sorumluluk bilinci kazanma amacına erişim düzeyini tespit etmek amacıyla geliştirilen bu ölçeğin konu ile ilgili olarak alanda bulunan alt yapı eksikliğinin giderilmesine katkı sağlayacağı, konu hakkında alan araştırması yapmak isteyen araştırmacılara yardımcı olacağı düşünülmektedir.

1.YÖNTEM

1.1. Çalışma Grubu

Bu çalışmanın örneklem grubu 2019-2020 eğitim öğretim yılında Sivas ilinde bulunan Anadolu imam hatip liselerinde öğrenim gören 11. ve 12. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın madde seçimi için yapılan pilot uygulamaya 70 öğrenci gönüllü olarak katılmıştır. Ölçeğin açımlayıcı faktör analizi ve güvenilirlik analizleri 366 öğrenciden toplanan veriler kullanılarak yapılmış, akabinde 457 kişilik farklı gruptan elde edilen veriler aracılığıyla açımlayıcı faktör analizi ile ortaya konulan yapıyı test etmek için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Ölçek geliştirmede örneklem seçiminin önemli bir yeri bulunmaktadır. Zira seçilen örneklemin nitelik ve nicelik olarak uygun olması önem arz etmektedir. Yani katılımcıların evreni temsil edebilecek nitelikte olması ve yeterli sayıda bulunması gerekmektedir. Doğru bir araştırma sonucuna ulaşılması için bu olmazsa olmaz bir şarttır. Ölçek geliştirme süreciyle ilgili alan yazın incelendiğinde örneklem sayısının en az 200 olması gerektiği anlaşılmaktadır.²⁰ Ancak bu sayının 500'ün üzerinde olması çok iyi, 1000'in üzerinde olması mükemmel olarak kabul görülmektedir.²¹ Ayrıca ilgili literatür incelendiğinde söz konusu sayının belirlenmesinde taslak ölçek formunda yer alan madde sayısının da belirleyici bir faktör olduğu görülmektedir. Buna göre SPSS paket programı aracılığıyla yapılacak analizler için örneklem sayısının madde sayısından en az 5 kat fazla olması gerektiği kabul edilmektedir.²² Bu bilgilerden hareketle

¹⁶ Halil Tekin, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* (Ankara: Mars Matbaası, 1977), 15.

¹⁷ Meltem Acar Güvendir - Yeşim Özer Özkan, "Türkiye'deki Eğitim Alanında Yayımlanan Bilimsel Dergilerde Ölçek Geliştirme ve Uyarlama Konulu Makalelerin İncelenmesi", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 14/52 (Ocak 2015): 24.

¹⁸ Serena Miller, "Ten Steps in Scale Development: A Guide for Researchers", *Communication Methods and Measures* 12/1 (Ocak 2018): 26.

¹⁹ Ufuk Akbaş v.dğr., "Türkiye Ölçme Araçları Dizininde Yer Alan Açımlayıcı Faktör Analizi Çalışmalarının Paralel Analiz Sonuçları ile Karşılaştırılması", *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi* 12/3 (Temmuz 2019): 1096.

²⁰ Ezel Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve Spss ile Veri Analizi*, 5. Basım (Ankara: Nobel Yayınları, 2014), 42.

²¹ Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, 51.

²² Alan Bryman - Duncan Cramer, *Quantitative Data Analysis with SPSS Release 10 for Windows: A Guide for Social Scientists* (London; Philadelphia: Routledge, 2001), 263.

çalışmada veri toplanan kişi sayısının taslak formda bulunan madde sayısından 5 kattan daha fazla olması dolayısıyla yeterli olduğu söylenebilir.

1.2. Madde Havuzu

Çalışmada madde havuzu oluşturulurken öncelikle kültürel aidiyet bilinci ile ilgili literatür taranmış, yerli ve yabancı kaynaklar aracılığıyla konunun eğitimde ve din öğretimindeki yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha sonra din öğretiminde kültürel aidiyet bilinci kazandırma ile ilgili amaçların saptanması için öğretim programları incelenmiştir. Konunun kavramsal çerçevesi ortaya konulduktan sonra ortaöğretim düzeyindeki bir grup öğrenci ile görüşülerek nitel veri toplanmıştır. Bu verilerden hareketle 51 maddeden meydana gelen taslak form oluşturulmuştur. Aday ölçekteki maddelere ilişkin katılım düzeyinin ifade edilmesi için beşli Likert tipi dereceleme ölçeği tercih edilmiştir. Bu tür ölçekler konu ile ilgili tutum ya da fikirler hakkındaki ifadelerin yüksekte düşüğe ya da düşüğe yükseğe doğru sıralanarak katılım düzeyinin tespit edilmesini amaçlayan ölçme araçlarıdır.²³ Araştırmada belirlenmek istenen özelliğin katılım düzeyi olması hasebiyle taslak ölçek formu “Kesinlikle katılmıyorum”(1), “Katılmıyorum” (2), “Fikrim yok” (3), “Katılıyorum” (4), “Tamamen katılıyorum” (5) şeklinde beşli Likert tipinde tasarlanmıştır.

1.3. Uzman Görüşü (Kapsam Geçerliliği)

Ölçeğe son şekli verilmeden önce 5 alan uzmanına taslak form sunularak kapsam geçerliğini sağlamak amacıyla görüşleri alınmıştır. Bunun yanı sıra taslak form 2 ölçme uzmanına da sunulmuştur. Böylece uzmanlardan ölçek maddeleri ile ilgili düzeltilmeli, çıkartılmalı, olduğu gibi bırakılmalı gibi ölçütler doğrultusunda görüş alınmıştır. Bu süreçte taslak formda yer alan bazı maddeler çıkarılmış, bazıları değiştirilmiş, ayrıca alan uzmanlarının önerileri doğrultusunda yeni maddeler de eklenmiştir. Böylece 61 maddeden oluşan yeni bir form hazırlanmıştır. Maddelerle ilgili 2 dil uzmanının görüşleri de alınarak maddelerin hedef kitlenin özelliklerinin de dikkate alınarak kısa, açık ve anlaşılır olması için küçük çaplı değişiklikler yapılmıştır.

1.4. Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizinde güvenilirlik ve Açıklayıcı Faktör analizlerinde SPSS 23.00 paket programı ve Doğrulayıcı Faktör analizinde AMOS 23.00 istatistik paket programı kullanılmış, analizler bilgisayarda yapılmıştır. Geliştirilmesi amaçlanan ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları yapılırken ölçek geliştirme sürecinde takip edilmesi gereken söz konusu analizlerin aşamalı olarak ve planlı bir şekilde yapılmasına dikkat edilmiş, gerekli durumlarda ölçme uzmanlarından görüş alınmıştır.

2. BULGULAR VE YORUM

2.1. Madde Analizi

Öğrencilerin din öğretiminde kültürel aidiyet bilinci kazanma amacına erişim düzeylerini tespit etmek amacıyla hazırlanan taslak form Sivas ilindeki AİHL’de öğrenim gören 70 öğrenciye uygulanmıştır. Elde edilen verilerle taslak formda bulunan maddelerden her birinin ayırt edicilik ve toplam puanı yordama gücünü saptamak amacıyla düzeltilmiş madde toplam korelasyonu hesaplanmıştır. Düzeltilmiş madde toplam korelasyonu, ölçekte bulunan maddelerden her birinin toplam puanla korelasyonu ile ilgili bilgi veren bulgulardır.²⁴ İlgili literatüre göre bir maddenin ölçeğin iç güvenilirliğini düşürmemesi için düzeltilmiş madde

²³ İbrahim Turan v.dğr., “Eğitim Araştırmalarında Likert Ölçeği ve Likert Tipi Soruların Kullanımı ve Analizi”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 30 (Ocak 2015): 188.

²⁴ Hüner Şencan, *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*, 1. Baskı (Ankara: Seçkin Yayınları, 2005), 242.

toplam korelasyonunun .20' den daha büyük olması gerekir.²⁵ Yapılan madde analizi sonucunda taslak formda yer alan maddelerin düzeltilmiş madde toplam korelasyonunun .34 ile .72 arasında olduğu saptanmıştır. Analiz sonucunda .20' den düşük bir değer olmaması dolayısıyla bu aşamada herhangi bir maddenin çıkarılmamasına karar verilmiştir.

2.2. Verilerin Faktör Analizi İçin Uygunluğunun Değerlendirilmesi

Faktör analizi sürecinde aynı yapıyı ölçen değişkenler arasından seçilen daha az sayıdaki değişkenle anlamlı ve tanımlanabilir değişkenlerin elde edilmesi amaçlanmaktadır.²⁶ Ancak faktör analizinin yapılmasından önce örneklemden toplanan verilerin uygunluğunun test edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışmada Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri ve Bartlett küresellik testi incelenerek verilerin faktör analizi için uygunluğunu tespit etmek amaçlanmıştır.

KMO değeri ve Bartlett küresellik testinin sonuçları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 1. Ölçeğin Faktör Analizine Uygunluğuna İlişkin Veriler

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.912
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	4073.542
	Df.	325
	Sig.	.000

KMO, örnekleme yeterliğini gösteren bir değerdir. Bu değer en az .50 olması örneklem sayısının yeterli olduğu, en az .80 olması örneklem sayısının mükemmel olduğu anlamına gelmektedir.²⁷ Bartlett küresellik testi de ölçekte bulunan değişkenler arasında yeterli düzeyde bir ilişkinin olup olmadığını göstermektedir. Bu teste ait olan p değerinin $\leq .05$ değişkenler arasındaki ilişkinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir.²⁸ Bu bilgilerden hareketle çalışmanın örneklem büyüklüğünün (KMO=.912) mükemmel düzeyde olduğu ve değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin ($p \leq .05$) bulunduğu anlaşılmaktadır.

2.3. Açıklayıcı Faktör Analizi

Açıklayıcı faktör analizi (AFA) ölçeğin geçerliliğini kanıtlamak için uygulanan bir yöntemdir. AFA aracılığıyla ölçeğin ilişkili olduğu yapının ortaya konulması amaçlanmaktadır.²⁹ Yapılan analiz sonucunda ölçekte aynı yapıyı teşkil eden maddeler aralarında bulunan ilişkilere göre gruplandırılmaktadır. Bu kapsamda süreçte faktör sayısı dört olacak şekilde ayarlanarak elde edilen veriler temel bileşenler analizine alınmış, döndürme yöntemi olarak promax (25) tercih edilmiştir.

Ölçeğin faktör yapılarını gösteren bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Ölçeğin Faktör Yapıları

Faktör	Öz Değer	Varyans Yüzdesi	Toplam Varyans Yüzdesi
Faktör 1	9.377	29.461	29.461
Faktör 2	2.732	7.816	37.278

²⁵ Şener Büyüköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2002), 118.

²⁶ Şener Büyüköztürk, "Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 32 (Güz 2002): 470.

²⁷ Beril Durmuş v.dğr., *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi*, 6. Baskı (İstanbul: Beta Yayınları, 2016), 80.

²⁸ Durmuş v.dğr., *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi*, 79.

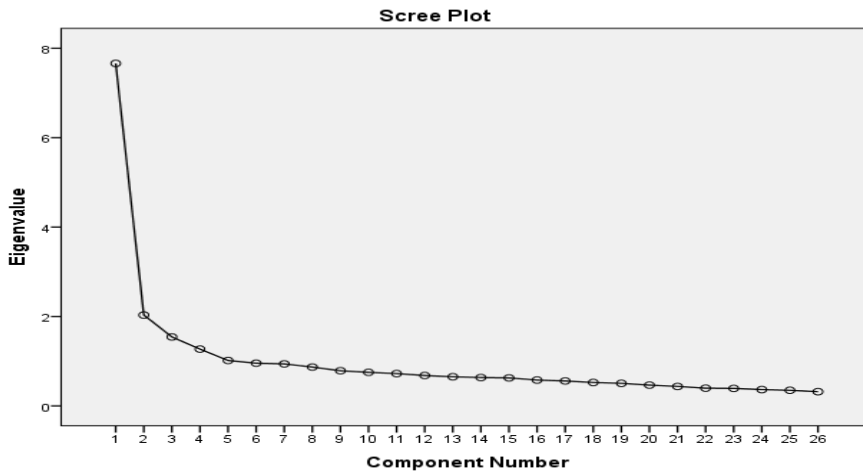
²⁹ Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, 45.

Faktör 3	1.672	5.928	43.206
Faktör 4	1.298	5.002	48.208

Sosyal bilimlerde bir ölçeğin kabul edilebilir açıkladığı toplam varyans yüzdesinin en az %40 olması gerekmektedir.³⁰ Öz değer 1'den daha büyük olması ise ölçeğin faktör sayısını açıklamaktadır.³¹ Geliştirilmesi amaçlanan ölçeğin faktör yapılarına bakıldığında toplam 26 madde için öz değeri 1'den büyük olan dört faktörün bulunduğu, bileşenlerden birincisinin toplam varyansın %29.461'ini, ikincisinin %7.816'sını, üçüncüsünün %5.928'ini, dördüncüsünün ise %5.002'sini açıkladığı, dört bileşenin toplam varyansa %48.208 katkı sağladığı görülmektedir.

Ölçeğin faktör yapısı dağılım çizelgesi şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Faktör Yapısı Dağılım Çizelgesi

Ölçekte faktör yükü, bir maddenin ait olduğu faktörü açıklama gücünü göstermektedir. Bu değer yüksek olması maddenin ait olduğu faktörü açıklama gücünün yüksek olduğu anlamına gelir. Maddenin açıklama gücünün yeterli olarak kabul edilebilmesi için faktör yükünün en az .30 düzeyinde olması gerekir. Ancak ilgili literatüre bakıldığında araştırmacıların alt kesme noktası olarak genellikle .40 değerini temel aldığı görülmektedir.³² Bunun yanı sıra faktör yükleri arasında binişiklik ölçütü olarak .10'dan daha düşük bir fark bulunması gerektiği kabul edilmektedir.³³ Öte yandan korelasyon değerinin kabul edilebilmesi için .30 ve .90 arasında olması gerektiği düşünülmektedir.³⁴ İşte çalışmanın ölçek geliştirme sürecinde bu ölçütler dikkate alınarak faktör yükü .40'ın altında bulunan 35 madde çıkarılmıştır.

Aşağıdaki tabloda din öğretiminde kültürel aidiyet ve sorumluluk bilinci kazanma amacına erişim düzeyi ölçeğinin faktör yapısı, açımlayıcı faktör analizi bulguları ve madde toplam korelasyonları yer almaktadır.

³⁰ Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, 48.

³¹ Büyüköztürk, "Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı", 479.

³² Şencan, *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*, 390.

³³ Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, 50.

³⁴ Yadiğar Polat, *Faktör Analizi Yöntemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi ve Hayvancılık Denemesine Uygulanışı*, (Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2012), 92.

Tablo 3. Ölçeğin Faktör Yapısı, Faktör Yükleri ve Madde Toplam Korelasyonları

Madde No	Benimseme ve Teşvik Etme	Toplumsal Uyum	Tanıma ve Koruma	Kültürü Geliştirme	Madde Toplam Korelasyonu
M46	.845				.612
M51	.766				.538
M41	.745				.574
M32	.705				.570
M42	.609				.608
M17	.508				.665
M50	.477				.598
M12		.788			.553
M16		.750			.470
M30		.659			.518
M5		.629			.415
M11		.592			.559
M25		.567			.598
M7		.519			.467
M1			.729		.440
M4			.689		.555
M3			.680		.546
M49			.646		.461
M54			.529		.517
M60			.471		.518
M39			.445		.624
M18				.771	.502
M10				.771	.403
M52				.490	.543
M27				.466	.647
M43				.440	.469

Yukarıda bulunan tablo daha önce ifade edilen söz konusu ölçütler bağlamında incelendiğinde geliştirilen ölçekte bulunan 26 maddeden her birinin ölçülmek istenen özelliği ayırt etme açısından yeterli düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

2.4 Güvenilirliğe İlişkin Bulgular

Güvenilirlik, bir ölçme aracının duyarlı, tutarlı, kararlı sonuçlar verebilme gücüne ya da hatalardan arınık olmasına denilmektedir.³⁵ Bir ölçeğin güvenilirliğini tespit etmenin yollarından biri Cronbach Alfa katsayısının hesaplanmasıdır. Cronbach Alfa katsayısının .40'ın altında olması ölçeğin güvenilir olmadığını, .40 ile .60 arasında olması ölçeğin güvenilirliğinin düşük olduğunu, .60 ile .80 arasında olması ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu, .80 ile 1.00 arasında olması ise ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir.³⁶

Aşağıdaki tabloda din öğretiminde kültürel aidiyet ve sorumluluk bilinci kazanma amacına erişim düzeyi ölçeği ve ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alfa katsayıları yer almaktadır.

Tablo 4. Ölçeğin Alt Boyutları ve Cronbach Alfa Katsayıları

Alt Boyutlar	Cronbach Alfa
Benimseme ve Teşvik Etme	.83
Toplumsal Uyum	.80
Tanıma ve Koruma	.74
Kültürü Geliştirme	.70
Toplam	.90

Ölçeğin Cronbach Alfa katsayıları daha önce belirtilen ölçütler göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde din öğretiminde kültürel aidiyet ve sorumluluk bilinci kazanma amacına erişim düzeyi ölçeğinin tamamının ve benimseme ve teşvik etme, toplumsal uyum adlı ilk iki faktörün güvenilirliğinin yüksek derecede olduğu, tanıma ve koruma, kültürü geliştirme adlı diğer iki faktörün ise oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

2.5. Doğrulayıcı Faktör Analizi

Doğrulayıcı faktör analizinin (DFA) amacı açıklayıcı faktör analizi ile ortaya koyulan yapının doğrulanmasını sağlamaktır. Bu amaçla DFA sürecinde çeşitli ölçütlerden hareket edilerek AFA ile ortaya çıkan yapının doğruluğu test edilir. İlgili literatüre bakıldığında DFA sürecinde genel olarak ölçeğin uyum indeksleri, t değeri (C.R.) ve faktör yüklerinin incelendiği görülmektedir. Modelin teoriyle uyumlu olabilmesi için bu değerlerin kabul edilebilir seviyede olması gerekmektedir.

Aşağıdaki tabloda uyum iyiliği ölçütleri,³⁷ din öğretiminde kültürel aidiyet ve sorumluluk bilinci kazanma amacına erişim düzeyi ölçeğinin geliştirilmesi amacıyla yapılan çalışmadan elde edilen uyum indeksi sonuçları ve yorumları bulunmaktadır.

³⁵ Bk. Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, 152; Tekin, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, 39.

³⁶ Polat, *Faktör Analizi Yöntemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi ve Hayvancılık Denemesine Uygulanışı*, 82.

³⁷ Karın Schermelleh-Engel v.dğr., "Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures", *Methods of Psychological Research Online* 8/2 (May 2003): 52.

Ünal Erkorkmaz v.dğr., "Doğrulayıcı Faktör Analizi ve Uyum İndeksleri", *Türkiye Klinikleri J Med Sci* 33/1 (2013): 220.

Tablo 5. Uyum İyiliği Ölçütleri ve DFA'dan Elde Edilen Uyum İndeksi Sonuçları

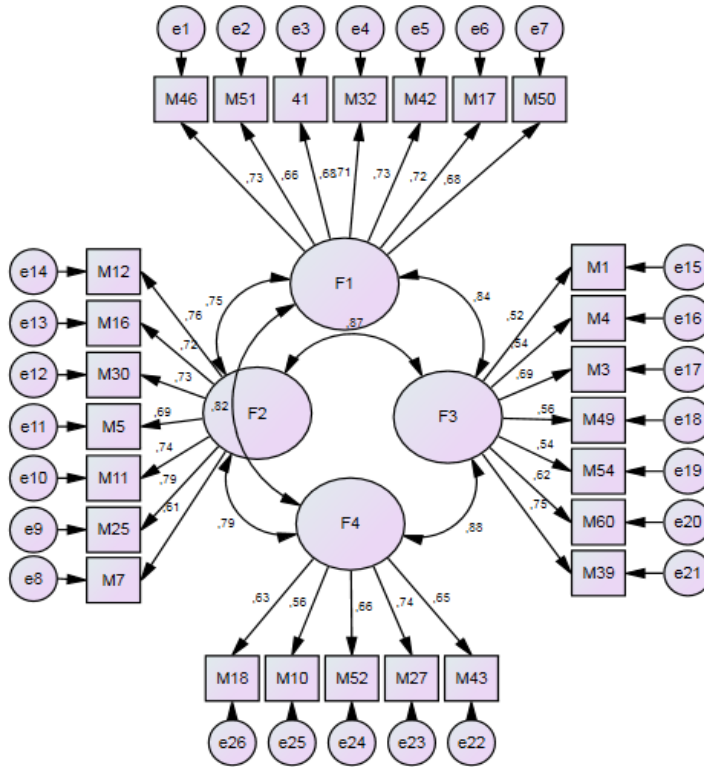
	Mükemmel Uyum Ölçütü	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütü	Araştırma Bulgusu	Sonuç
X ² /df	0-2	2-3	2.861	Kabul edilebilir uyum
RMSEA	≤.05	≤.08	.061	Kabul edilebilir uyum
RMR	≤.05	≤.08	.053	Kabul edilebilir uyum
SRMR	≤.05	≤.08	.045	Mükemmel uyum
CFI	≥.95	≥.90	.910	Kabul edilebilir uyum
TLI	≥.95	≥.90	.900	Kabul edilebilir uyum
IFI	≥.95	≥.90	.910	Kabul edilebilir uyum
GFI	≥.90	≥.85	.880	Kabul edilebilir uyum
AGFI	≥.90	≥.85	.856	Kabul edilebilir uyum

Tablo bahsi geçen ölçütler çerçevesinde incelendiğinde modelin uyum indeksi sonuçlarının kabul edilebilir seviyede olduğu görülmektedir. C.R. değerlerinin ise 5.964 ile 15.770 arasında değiştiği görülmüştür. Literatüre bakıldığında C.R. değerinin 1.96'dan fazla olması modelin 0.05, 2.56'dan fazla olması 0.01 düzeyinde anlamlı olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.³⁸ Bu nedenle çalışma sonrasında ortaya çıkan sonuçlardan hareketle tüm parametrelerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

³⁸ Nuran Bayram, *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Amos Uygulamaları*, 3. Baskı (Bursa: Ezgi Kitabevi, 2016), 113.

Modelin 1. düzey DFA sonuçları aşağıda görülmektedir.

Şekil 2. Ölçeğin Birinci Düzey DFA Sonuçları

Chi squared=838,235 df=293 p=,000 RMSEA=,061
Standardized estimates

Ölçeğin birinci düzey DFA sonuçlarına bakıldığında 26 madde ve 4 alt boyuttan oluşan ölçeğin uyum indekslerinin anlamlı olduğu anlaşılmaktadır. Ölçekte bulunan maddelerin faktör yük değerleri ise .52 ile .79 arasında bulunmaktadır. Bu değerlerden hareketle maddelerin ilgili yapıyı açıklama gücünün yeterli düzeyde olduğu söylenebilir.

2.6. Geliştirilen Ölçeğin Puan Dağılımı

Beşli Likert tipinde hazırlanan ölçekte toplam 26 madde bulunduğu için ölçekten alınabilecek en yüksek puan 130'dur. Ölçeğin birinci, ikinci ve üçüncü faktörü 7 maddeden oluştuğu için bu faktörlerden alınabilecek en yüksek puan 35, dördüncü faktör ise 5 maddeden oluştuğu için bu faktörden alınabilecek en yüksek puan 25'tir. Ölçekten alınan puanın yüksek olması katılımcının din öğretiminde kültürel aidiyet ve sorumluluk bilinci kazanma amacına erişim düzeyinin de yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma *Din Öğretiminde Kültürel Aidiyet ve Sorumluluk Bilinci Kazanma Amacına Erişim Düzeyi Ölçeği*'nin geliştirilmesi amacıyla yapılmıştır. Söz konusu olan bu ölçme aracı, ölçek geliştirme sürecinde takip edilmesi gereken belli başlı adımların planlı bir şekilde kat edilmesi sonucunda geliştirilmiştir. Bu süreçte yapılan açımlayıcı faktör analizi, güvenilirlik analizi ve doğrulayıcı faktör analizi çalışmaları incelendiğinde tüm parametrelerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu, dolayısıyla geçerli ve güvenilir bir ölçme aracının geliştirildiği görülmektedir. Ölçek, 26 madde ve 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte bulunan madde sayısının ideal olduğu

görülmektedir. Zira literatürde bu sayının 20 civarında olması gerektiği kabul edilmektedir.³⁹ Ölçeğin ilk üç faktöründe yedişer madde, dördüncü faktöründe beş madde bulunmaktadır. Ölçeğin alt boyutlarla birlikte açıkladığı toplam varyans %48.208'dir.

Ölçeğin alt boyutları incelenerek süreçte maddelerden her birinin içeriği ve uzman görüşleri doğrultusunda faktörlere uygun isimler verilmiştir. Bu isimler birinci alt boyut için *Benimsemeye ve Teşvik Etme*, ikinci alt boyut için *Toplumsal Uyum*, üçüncü alt boyut için *Koruma ve Geliştirme*, dördüncü alt boyut için *Kültürü Geliştirme* şeklinde belirlenmiştir. Bu alt boyutlardan birincisinin açıkladığı varyans %29.461, ikincisinin açıkladığı varyans %7.816, üçüncüsünün açıkladığı varyans %5.928, dördüncüsünün açıkladığı varyans %5.002'dir.

Geliştirilen ölçek örgün ve yaygın öğretim kapsamında din öğretimine muhatap olan öğrenci ya da kursiyerlerin kültürel aidiyet ve sorumluluk bilinci kazanma amacına erişim düzeylerini betimsel olarak tespit etmek için kullanılabilir.

Din Öğretiminde Kültürel Aidiyet ve Sorumluluk Bilinci Kazanma Amacına Erişim Düzeyi Ölçeği isminden de anlaşılacağı üzere sadece öğrencilerin söz konusu amaca erişim seviyelerini tespit etmek amacıyla kullanılabilir. Ancak eğitim sürecinin öğrenci, öğretmen ve dersin müfredatı ile çerçevesi çizilen içeriğin öğrencilere aktarılması amacıyla kullanılan materyaller olmak üzere üç ayağı bulunduğu söylenebilir. Bu nedenle bundan sonraki çalışmalarda öğretmenlere yönelik olarak öğretmenlerin kültürel aidiyet ve sorumluluk bilinci kazandırma yeterlik algılarını ölçen bir ölçme aracı geliştirilebilir. Öte yandan öğretim programlarının ve ders kitaplarının ilgili öğretmenlerce konuyla ilgili olarak değerlendirilebileceği bir ölçek geliştirilebilir ya da söz konusu olan bu materyaller nitel yöntemlere başvurularak doküman incelemesi yolu ile analiz edilebilir.

KAYNAKÇA

Acar Güvendir, Meltem - Özer Özkan, Yeşim. "Türkiye'deki Eğitim Alanında Yayımlanan Bilimsel Dergilerde Ölçek Geliştirme ve Uyarlama Konulu Makalelerin İncelenmesi". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 14/52 (Ocak 2015): 23-33.

Akbaş, Ufuk - Karabay, Ersoy - Yıldırım, Seheryeli - Ayaz, Merve - Demir, Ahmet - Özgür, Osman. "Türkiye Ölçme Araçları Dizininde Yer Alan Açımlayıcı Faktör Analizi Çalışmalarının Paralel Analiz Sonuçları İle Karşılaştırılması". *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi* 12/3 (Temmuz 2019): 1095-1123

Baykara, Tuncer. *Türk Kültürü Araştırmaları*. İzmir: Akademi Kitabevi Yayıncılık, 1997.

Bayram, Nuran. *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Amos Uygulamaları*. Bursa: Ezgi Kitabevi, 2016.

Bryman, Alan-Cramer, Duncan. *Quantitative Data Analysis with SPSS Release 10 for Windows: a Guide for Social Scientists*. Philadelphia: Routledge, 2001.

Büyüköztürk, Şener. "Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Gelistirmede Kullanımı". *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 32 (Güz 2002): 470-483.

Büyüköztürk, Şener. *Sosyal Bilimleri İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik, Araştırma Deseni, Spss Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2002.

Cebeci, Suat. "Milli Kimlik Bağlamında Din - Kültür İlişkisi". *Akademik İncelemeler Dergisi (AID)* 3/2 (Ağustos 2014): 1-11

Durmuş, Beril - Yurtkoru, E. Serra-Çinko, Murat. *Sosyal Bilimlerde Spss'le Veri Analizi*. İstanbul: Beta Yayınları, 2016.

³⁹ Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, 151.

Erkan, Hüsnü - Erkan, Canan. *Kültür Politikamızda Yeni Boyutlar*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998),3-4.

Erkorkmaz, Ünal - Etikan, İlker-Demir, Osman - Özdamar, Kazım - Sanioğlu, S. Yavuz. "Doğrulayıcı Faktör Analizi ve Uyum İndeksleri", *Türkiye Klinikleri J Med Sci* 33/1 (2013): 210-223. <https://doi:10.5336/medsci.2011-26747>

Güvenç, Bozkurt. *Kültür ve Eğitim*. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1995.

Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler*. Ankara: Nobel Yayınları, 2017.

Kocasarac, Hüseyin – Karataş, Hakan. "Yenilikçi Öğretmen Özellikleri: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması". *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi* 4/1 (Ocak 2018): 34- 57.

MEB. *AİHL Meslek Dersleri Öğretim Programları*. Ankara: MEB Yayınları, 2018.

MEB. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programları*. Ankara: MEB Yayınları, 2018.

MEB. *Milli Eğitim Temel Kanunu*. Ankara: MEB Yayınları, 1973.

Miller, Serena. "Ten Steps in Scale Development: A Guide For Researchers", *Communication Methods and Measures*, 12/1 (Ocak 2018): 25-44.

Nurlu, Muammer - Gülден, Bahadır. "Kültür Aktarımı Çerçevesinde Ortaokul Öğrencilerinin Türk Ve Yabancı Müziklere Bakışının İncelenmesi". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 7 / 1 (Şubat 2017): 9-24.

Polat, Yadigar. *Faktör Analizi Yöntemlerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi ve Hayvancılık Denemesine Uygulanışı*. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, 2012.

Rouchy, Jean Claude. "Cultural Identity and Groups of Belonging". *Eastern Group Psychotherapy Society* 26/ 3 (Eylül 2002): 205-207.

Schermelleh-Engel, Karin-Moosbrugger, Helfried-Müller, Hans. "Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures". *Methods of Psychological Research Online* 8/2 (May 2003): 23-74.

Şahin, Kamil. "Kültürel Yozlaşmaya Neden Olan Bir Unsur Olarak Televizyon". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (Mart 2011): 243-277.

Şencan, Hüner. *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2005

Tavşancıl, Ezel. *Tutumların Ölçülmesi ve Spss ile Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2014.

Tekin, Halil. *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Mars Matbaası, 1977.

Tuncer, Murat - Berkant, Hasan - Dikmen, Melih. "Sosyal Araştırmalardaki Ölçek Bulgularına Örneklem Etkisinin Araştırılması". *Electronic Journal Of Education Sciences* 6/11 (Nisan 2017): 1-10.

Turan, İbrahim - Şimşek, Ümit - Aslan, Hasan. "Eğitim Araştırmalarında Likert Ölçeği ve Likert Tipi Soruların Kullanımı ve Analizi". *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 30 (Ocak 2015): 186-203.

Yapıcı, Asım. "Çatışmacı Söylemin Dinî Tefekkürü Etkisi". *Diyanet İlmî Dergi* 54/4 (Aralık 2018): 117-146.

Yılmaz, Hüseyin. *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.

EK

DİN ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜREL AİDİYET VE SORUMLULUK BİLİNCİ KAZANMA
AMACINA ERİŞİM DÜZEYİ ÖLÇEĞİ

Aşağıda verilen ifadeleri dersleri ile ilişkilendirerek ifadelere katılma düzeyinizi belirtiniz.						
Madde No	Kültürel aidiyet ve sorumluluk bilinci kazanmanızda din öğretiminin rolü ile ilgili tutum ve davranışlar dersleri sayesinde	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
Benimseme ve Teşvik Etme						
46	Başkalarını İslâm kültürüne uygun müzikleri dinlemeye teşvik ederim.	1	2	3	4	5
51	Eğlenmek amacıyla İslâm'a uygun alternatifler geliştiririm.	1	2	3	4	5
41	Evimi dini semboller içeren görsellerle süslemeye önem veririm.	1	2	3	4	5
32	Televizyonda değerlerimize uygun programların izlenilmesini teşvik ederim.	1	2	3	4	5
42	Giyim kuşamda İslâm kültürüne uygun olanı tercih ederim.	1	2	3	4	5
17	Başkalarını İslâm kültürüne uygun giyinmeye teşvik ederim.	1	2	3	4	5
50	Konuşmalarımnda dini ifadeler kullanırım.	1	2	3	4	5
Toplumsal Uyum						
12	Tanıdıklarım hastalandıklarında onları ziyaret ederim.	1	2	3	4	5
16	Dini bayramlarda yakınlarımı ziyaret ederim.	1	2	3	4	5
30	Yakını vefat eden tanıdıklarına taziye ziyaretinde bulunurum.	1	2	3	4	5
5	Doğal çevreyi korurum.	1	2	3	4	5
11	İslâm geleneğindeki yemek adabını bilirim.	1	2	3	4	5
25	Toplumun genel ahlak kurallarına uyarım.	1	2	3	4	5
7	İslâm kültürüne ait giyim kuşam şeklini bilirim.	1	2	3	4	5
Tanıma ve Koruma						
1	Din ve kültür arasındaki ilişkiyi açıklayabilirim.	1	2	3	4	5
4	İslâm kültürünün gelişim sürecini bilirim.	1	2	3	4	5
3	İslâm kültürünü yaşatmaya çalışırım.	1	2	3	4	5
49	İslâm kültürüne ait olan değerleri diğer kültürlerden kolaylıkla ayırt edebilirim.	1	2	3	4	5

54	İslâm kültürüne ait mimari eserleri tanırım.	1	2	3	4	5
60	Kültürümüzün yabancı kültürlerden olumsuz etkilenmesi sebebiyle kaygılanırım.	1	2	3	4	5
39	İslâm kültürüne ait değerleri korumak için her türlü fedakârlığı yaparım.	1	2	3	4	5
Kültürü Geliştirme						
18	Toplumumuzda yürütülen bilimsel faaliyetlerin geliştirilmesi için katkıda bulunurum.	1	2	3	4	5
10	Farklı kültürlerin olumlu özelliklerinin kültürümüze taşınması için gayret ederim.	1	2	3	4	5
52	Okumayı seven bir toplum olmamız için çalışırım.	1	2	3	4	5
27	İslâm kültüründe var olan değerlerin toplumda yaygınlaşması için yeni yollar bulmaya çalışırım.	1	2	3	4	5
43	Ülkemiz insanının farklı kültürlerle bir arada barış içerisinde yaşamaları için çalışırım.	1	2	3	4	5